

СПОГАДИ ЖІНОК ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

У статті, на основі аналізу спогадів (письмових та усних) жінок-учасниць Революції Гідності, досліджено різні сторони життєдіяльності Майдану. Розкрито труднощі медичного забезпечення майданівців, проблеми харчування, відпочинку та особистої гігієни. Особливу увагу приділено діяльності волонтерських організацій.

Ключові слова: спогади, Революція Гідності, Євромайдан.

Дослідження періоду Революції Гідності повноцінно не можливе без використання спогадів учасників акцій протесту, які дають можливість пролити світло на події тих часів. Відображаючи найбільш важливі реалії дійсності, мемуарист прагне визначити в них своє місце й дати власну оцінку, що робить спогади цінним джерелом для вивчення психологічних та повсякденних аспектів розвитку суспільства.

На сьогоднішній день наукові установи займаються збиранням та опублікуванням спогадів, низка спогадів учасників Майдану вже розміщені в Інтернеті, зокрема в онлайнових соціальних мережах, і є доступними для широкого читачького загалу. Автором статті зібрано та вперше залучено до наукового обігу спогади жінок-учасниць Революції Гідності.

Особливо цінними для вивчення подій Євромайдану є спогади жінок. На відміну від чоловіків, спогади жінок характеризуються більшою емоційністю. Не зосереджуючись лише на військових подіях, жінки акцентують увагу на різних аспектах життя революції. Що є особливо цінним, оскільки дає можливість більш комплексно та різнобічно висвітлити події на Євромайдані, розкрити сутність повсякденного буття учасників революції. Окрім того, спогади дають можливість розкрити ролі та функції жінок під час подій 2013 – 2014 рр. У спогадах можна знайти численні подробиці, які змушують по-новому підійти до оцінки подій на Майдані, участі жінок в революційних подіях.

З перших днів акційних протестів їх активними учасниками стала студентська молодь. Студенти були на Майдані окремою силою, яка відстоювала власні позиції та інтереси та активно боролася за збільшення кількості учасників мітингувальників.

З метою організації мітингів, була створена студентська координаційна рада. Проте, як згадує Софія Бориско, боротьба, за права та справедливість, точилась не лише на Майдані, але й поза його межами. Учасники студентської координаційної ради зазнавали значних утисків в стінах вузів, які полягали не лише в заниженні оцінок під час екзаменаційної сесії, але й в налаштуванні проти активістів решти студентської молоді. З цією метою створювались спеціальні комісії, які приходили на іспит, і, як зазначає Софія, «просто завалювали студентів. Це було настільки очевидно... Причому вони не лише намагалися зашкодити (і не безуспішно) певній людині, а ще й налаштовували проти цієї людини всіх. Ну, я, розуміючи, до кого прийшли ці п'ятеро, вийшла першою, відповіла. Викладачу щось шепнули, і він поставив мені 60 балів. Зауважу при цьому, що за середнього балу 89, який у мене був, 60 — це просто нонсенс. Я поставилася до цього спокійно. Але те, що вони потім робили – це страшно. Вони спеціально занижували оцінки решті моїх одногрупників, тонко натякаючи: «А ви знаєте, хто в цьому винен?...» [4, с. 47].

Проте, такі дії з боку прихильників влади серед освітян не змогли зупинити молодь. Найбільш активно в акціях протесту проявили себе студенти університету Шевченка, Києво-Могилянки, проте найбільш активними були львівські студенти університету ім. Франка. Створивши власний інформаційний центр, де розміщували повідомлення про важливі новини, студенти до моменту об'єднання з політичним майданом мали і власний фінансовий центр, кошти якого використовувались на нагальні потреби Майдану – дрова, їжу тощо.

З переростанням мирних акцій у збройні сутички, майданівці, у боротьбі з силовиками, активно використовували так звані «вогняні барикади», в результаті якої

майже все майно, яке було зібрано з початку акцій протесту, було спалене (матраци, одяг, шарпетки, ковдри, куртки, рукавиці, дрова, дошки, шини тощо). Окрім цього, захопивши будинок Профспілок силовики спалили всі запаси їжі та одягу які знаходились там. Саме в цей момент на допомогу учасникам революційних подій прийшли кияни та жителі всієї України. Вони почали зносити та передавати на Майдан всі необхідні речі, в Інтернеті розміщували інформацію про потреби Майдану [6, с. 124].

Аналізуючи спогади, неможливо обійти увагою питання харчування майданівців. Харчових блоків на Майдані було декілька, один із яких розміщувався на першому поверсі, в правому крилі, КМДА. Цей харчоблок не виносив канапки на Майдан, а займався видачею страв, зокрема й гарячих супів, каш, у певні години. Видача страв відбувалася згідно встановленого графіку: з 14-ї до 16-ї, а потім з 18-ї до 20-ї [6, с. 313].

На кухні працювали як жінки так і чоловіки. Зокрема, до обов'язків сильної статі входили не лише перенесення тяжких речей (сітки, ящики з овочами тощо), але й куховаріння, відповідальність за чистоту тощо.

На особливу увагу заслуговують спогади Олени Гречанюк, яка працювала на кухні і висвітлила маловідомі факти «закулісного» життя кухарок. Незначна, на перший погляд, робота на кухні вимагала дисциплінованості, організованості, загартованості. І тут мова не йде про підйом о п'ятій годині ранку, щоб вчасно подати сніданок. Великі об'єми роботи, нехватка робочих рук, майже доба на ногах, а інколи, й нестача продуктів, все це реалії повсякденного життя працівників кухні. Як згадує Олена: «Ми готували на вулиці, у величезних каструлях, нам хлопці їх носили. Потім треба було їх мити — а вони в сажі... Я викинула свої кросівки після всього цього [4, с.177]. «На сніданок інколи доводилося самій все накладати, ставити, розливати чай. Коли все було зроблено, я просто падала з ніг. Це було в ті дні, коли зранку ніхто більше не міг прийти. Коли всі поїдять, ми зачинялися, але якщо хтось запізнювався, ми йому виносили їжу — не можна ж залишити людину без сніданку! Потім ми готувати обід. Він починався десь о 2-й. Бігом чистили картоплю на борщ чи суп. Коли ставили його на плиту варитися, могли перепочити, тобто переключитися на намащування бутербродів. Після такого «відпочинку» починався обід. Спочатку я часто обпікалася, бо страви ми насипали у півлітрові чашки, щоб менше носитися з тарілками, а пластик дуже добре пропускає тепло. Потім трохи приловчилася не обпікатися... Вечеря у нас була о 6–7-й вечора. Після вечері ми все збирали, мили, і десь о 23–24-й годині я їхала додому. Нам на зміну приходила дівчинка, яка куховарила разом із Владом. Багато хто їв уночі, бо цілий день стояв на барикадах, от вони їх і годували» [4, с. 178].

Завдяки волонтерам та звичайних небайдужих людей, які майже щодня приносили до пунктів прийому все що мали вдома, раціон харчування майданівців був різноманітний, повноцінний та калорійний, зокрема споживали: борщ, суп з фрикадельками, гороховий суп з м'ясом, вінегрет, салат зі свіжої капусти з морквою, канапки з ковбасою та сиром, салом, домашню консервацію – салати, огірки, помідори, перець, баклажани, варення тощо.

Хоча були моменти, коли продовольство закінчувалось і готувати практично не було з чого. В такі моменти, як зазначає Олена, доводилось годувати майданівців тим що залишилось – хліб, сало, варення.

Проте, як бачимо, і в такі складні періоди, учасники Майдану не здавалися, не втрачали надії, продовжували стояти до останнього.

Важливу роль у житті Майдану відігравав логістичний штаб, який скеровував тих, хто потребував допомоги, до тих, хто цю допомогу міг і хотів надати, та навпаки. Спогади Олени Подобєд-Франківської дають доволі виразне уявлення про це: «...ми записували людей, що мали якийсь транспорт і зголошувалися привозити паливо для генератора, який, власне, тоді обслуговував сцену. А також тих, хто хотів допомагати готувати їжу. ... Ми записували також медиків, які вже на той момент почали реєструватися. Окремо фіксували координати людей, готових займатися охороною. Там були цілодобові чергування,

відповідно, нам потрібні були дужі хлопці й сміливі дівчата, які б позмінно несли варту. ... окремо люди, які займалися дровами, і таке інше...» [4, с. 93].

Координував логістичний штаб і поїздки: «Не маєте змоги самотужки дістатися додому? Ідете у своє місто й узяти б попутника? Телефонуйте! Ми допоможемо!» [6, с. 392].

Окрім того, волонтери переймалися й проблемами гігієни майданівців. З цією метою вони винаймали квартиру в будинку на розі Хрещатика й Городецького де майданів ці з інших міст та областей могли помитися, відпочити, а інколи й переночувати. Аби не було одночасного скупчення охочих було запроваджено талонну систему. Згідно якої в талонах, що роздавалися, вказувався час на котрий бажаний мав прийти на квартиру (**Додаток А**). Щоправда, можна було прийти і раніше, просто посидіти, погрітися. Ванни кімнати були забезпечені всім необхідним – милом, шампунем, рушниками, а й інколи – нижньою білизною [6, с. 318]. Також відпочити та помитися майданівці могли і в кімнатах квартир, які надавали жінки-киянки.

Для відпочинку використовувались також вже згадувані нами намети та зал приміщення КМДА, щоправда умови перебування в них значно відрізнялися від квартирних: «На другому поверсі в залі (*КМДА – автор. Б. А.*) всюди відпочивають бійці. Лежали в ліпшому разі на килимовій доріжці, а здебільшого – просто на підлозі» [6, 442]. Оснащений зал був стільцями та великим монітором по якому транслявався Майдан наживо або ж подавалися патріотичні сюжети.

З переростанням мирних акційних протестів в збройні сутички на Майдані гостро постала проблема медичного забезпечення та лікування поранених.

Спогади жінок засвідчують, що лікування проводилось як безпосередньо у медичних пунктах Майдану, так і в лікарнях містах. Під медичні установи було відведено приміщення на Грушевського та Прорізній вулицях, Жовтневий палац, Будинок профспілок, Парламентська бібліотека, Головна пошта, Михайлівський монастир, магазини, зокрема, магазин «Helen Marlen» (**Додаток Б**), кіоски, палатки та інші непридатні для цього приміщення, не рідко медпункти розташовувались просто на вулиці під відкритим небом. Було багато підпільних шпиталів, інколи доводилось оперувати в морзі [5, с. 51]. Медпункти освітлювались червоними ліхтарями або ж стягом, для того, щоб поранені знали їх місце розташування.

Медичну допомогу надавали кваліфіковані лікарі, які після робочої зміни прямували на Майдан. Окрім фахових спеціалістів медичну допомогу надавали й добровольці, для яких проводились лікарями так звані «майстер-класи» по наданню першої медичної допомоги. «Червоний Хрест» відкрив курси парамедиків. Після закінчення курсів видавався сертифікат, який давав право та можливість здійснювати кваліфіковану медичну допомогу [3].

Найбільш тяжких хворих забирала швидка допомога. Неофіційно погодилися надавати допомогу й працівники приватних клінік. Оскільки все це робилось таємно, то в своїх спогадах жінки не вказують ні назви клінік, ні прізвища лікарів. Щоправда, більшість таких лікарень відмовлялись приймати поранених з вогнепальними ранами, оскільки, згідно з законом, за таких умов, лікарі змушені були повідомляти правоохоронні органи. А тих, поранених, яких лікували у стінах приватних лікарень, переодягали у цивільний одяг та забороняли спілкуватися з іншими хворими, щоб не поширювалась інформація хто вони та звідки. Звісно, лікування не було безкоштовним, проте проводилось за мінімальну оплату та зі значними знижками. Хоча й траплялись випадки коли хірурги відмовлялися надавати допомогу пораненим, дізнавшись що вони пацієнти з Майдану [6, с. 358]. Також бували випадки, коли лікарі забирали поранених до себе додому і там наглядали за ними.

Через заповненість лікарень хворими, нерідко тяжкопоранені залишалися на лікування у медпунктах Майдану. Інколи й самі поранені відмовлялися від госпіталізації побоюючись потрапити за ґрати чи бути викраденими невідомими людьми.

Якщо у лікарнях проблем з медикаментами, як правило, не було, то у медпунктах Євромайдану питання ліків стояло досить гостро. За таких умов, вагому роль у вирішенні питань постачання Майдану медикаментами відіграли волонтери. Намагаючись допомогти пораненим, ризикуючи власним життям та свободою, вони діставали всі необхідні медикаменти, навіть якщо мова йшла про наркотичні речовини, які використовували як обезболюючі засоби.

Як правило, медикаменти для майданівців купувались за власні кошти волонтерів та просто не байдужих людей. Як згадує волонтерка Наталія Усова: «...коли дізналася, що на Майдані в січні 2014 року не вистачає голок хірургічних та ниток для зашивання ран, знеболювального, бинтів, їжі, теплих речей тощо. Тоді за власні кошти купувала і передавала все це сином із руки в руки» [1, с. 65].

Значну допомогу надавала й українська діаспора, яка надсилала кошти, за які було закуплено необхідні речі медичного та захисного призначення (медикаменти, протигази, грілки для рук та ніг тощо).

Окрім жахливих подій що відбувалися на Майдані учасниці згадують й приємні моменти свого перебування на Європейській площі. Всі вони із захопленням описують дружню атмосферу яка панувала на Майдані, що супроводжувалась турботою та дбайливістю: «Ми були єдиним цілим. Підтримували одне одного словом. І кожне слово підтримки було дуже вагомим... Зовсім незнайомі люди були мов рідні» [6, с. 128]. На новорічні та різдвяні свята майданівці мали змогу відпочити та культурно розважитись. Окрім святкового столу, на якому були присутні різні ласощі, майданівці мали змогу споглядати «Зірковий вертеп», який поставили діячі культури, слухати колядки, щедрівки, святу літургію тощо. Відволіктись та відпочити майданівцям дозволяла й «Бібліотека Майдану», яка формувалась з книг, що приносили люди, та свіжої періодики, завдяки якій можна було ознайомитись з останніми новинами. Оскільки, телебачення на Майдані фактично не було [5, с. 168].

Таким чином, аналіз особистих спогадів жінок-учасниць Революції Гідності дає можливість більш детально розглянути буденні сторони життя Майдану та з певністю стверджувати про активність жінок під час революційних подій. Оскільки жіноча участь переважно проявлялась на рівні щоденної праці з забезпеченням базових потреб Майдану, а тому була менш помітною і неналежно оцінена. Проте, без постійних самовідданих зусиль жінок боездатність та життєздатність Майдану була б під питанням.

1. Волонтери: Збірник статей і матеріалів / Упорядник Ємельянов В. Н., Кулик В. В. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2016. – 96 с.
2. Капля Є., 1997 р. н., студентка КНТЕУ (інтерв'ю записано Бровко А. 02. 11. 2016 р., зберігається в архіві автора).
3. Кузьма А. 1997 р. н., м. Київ, працювала парамедиком на Майдані (інтерв'ю записано Бровко А. Г., Неровною Т. В., 20. 11. 2016 р., зберігається в архіві автора).
4. Майдан від першої особи. 45 історій Революції гідності / упоряд. Тетяна Ковтунович, Тетяна Привалко. — К.: К.І.С., 2015. — 320 с.
5. Майдан. Свідчення. Київ, 2013 – 2014 роки. / За редакцією Леоніда Фінберга та Уляни Головач. – К.: Дух і Літера, 2016. – 784 с.
6. Пипко А. Кілька історій для історії / А. Пипко. – К.: ТОВ НВП «ІНТЕРСЕРВІС», 2016. – 456 с.

В статтє, на основе анализа воспоминаний (письменных и устных) женщин-участниц Революции Достоинства, исследованы различные стороны жизнедеятельности Майдана. Раскрыты трудности медицинского обеспечения майдановцев, проблемы питания, отдыха и личной гигиены. Особое внимание уделяется деятельности волонтерских организаций.
Ключевые слова: *воспоминания, Революция Достоинства, Евромайдан.*

Personal memoirs is one of the most popular types of historical sources. It have some kind of deficiency which is related to subjective opinion of author, life experience, level of conversance etc. The article, based on the analysis of memories (written and verbal) female participants of the Revolution of Dignity, examined the various aspects of life of the Maidan. Because independence is a

common cause of the whole society, regardless of social status, material wealth, age and gender, for writing the article were used memories of women of different ages and different social status. Important are the memories of the students as it provides an opportunity to reflect the realities and complexity of the struggle of the students for the right choice of the Ukrainian society. Marked by persecution and control of the heads of educational institutions with Patriotic youth.

In particular, thanks memoirs can learn more about nutrition maydaners. Significant importance for the study of the revolution of Dignity have memories of women, which highlights the issues of medical support and equipment of the Maidan. In particular, failed to disclose the location of health facilities, the composition of the medical staff, availability of medicines and so on. Issues and treatment of wounded during the clashes on the Maidan. In particular, it is specified on such forms of treatment as state and private medical institutions, clinics of independence and a private house physicians.

The article reveals the issues of volunteering on the Maidan. Reflects the importance of the functioning of their organizations and the importance koordinators work. Because, thanks to the volunteers of the Maidan was able to survive and was provided with everything necessary, starting from clothes, food, accommodation and ending with the provision of medicines.

The analysis of the memoirs provides an opportunity to talk about the nice moments of the stay of the protesters on the Maidan. In particular, during the Christmas and new year holidays, the protesters had the opportunity to rest and culturally to have fun, watching the performances of artists, songs, carols and songs.

In addition, the memories provide an opportunity to argue for an important female participation in the Revolution of Dignity. Performing different functions and the role of women, thus, played an important role in the life and defense of the Maidan. In General, the memories give the opportunity to reveal issues that to date have not found a proper lighting in historical science.

Key words: memories, the Revolution of Dignity, Euromaidan.

1. Volontery: Zbirnyk statei i materialiv / Uporiadnyk Yemelianov V. N., Kulyk V. V. – Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M., 2016. – 96 s.
2. Kaplia Ye., 1997 r. n., studentka KNTEU (interviu zapysano Brovko A. 02. 11. 2016 r., zberihaietsia v arkhivi avtora).
3. Kuzma A. 1997 r. n., m. Kyiv, pratsiuvala paramedykom na Maidani (interviu zapysano Brovko A. H., Nerovnoi T. V., 20. 11. 2016 r., zberihaietsia v arkhivi avtora).
4. Maidan vid pershoi osoby. 45 istorii Revoliutsii hidnosti / uporiad. Tetiana Kovtunovych, Tetiana Pryvalko. — K.: K.I.S., 2015. — 320 s.
5. Maidan. Svidchennia. Kyiv, 2013 – 2014 roky. / Za redaktsiieiu Leonida Finberha ta Uliany Holovach. — K.: Dukh i Litera, 2016. — 784 s.
6. Pypko A. Kilka istorii dlia istorii / A. Pypko. – K.: TOV NVP «INTERSERVIS», 2016. – 456 s.

Додаток А. Талони, що видавались майданівцям для прийняття душу.

Додаток Б. Один із медпунктів Майдану, розміщений в магазині «Helen Marlen»

© Бровко А. Г.

Стаття надійшла до редколегії 28. 11. 2016 р.